In memoriam prof. dr. Moniki Gruchmanoweje

* 13. 11. 1922 † 14. 8. 2001

Wutoru dnja 14. awgusta 2001 skónči so w Poznanju z dźěłom napjelnjene žiwjenje dołholětneje wědomostneje sobudźěłaćerki a docentki Poznanskeje uniwersity Adama Mickiewicza, knjeni prof. dr. Moniki Gruchmanoweje. Njebohačka bě sej přez bohate wědomostne dźěło, dokładźene w dołhej lisćinje knižnych a časopisowych publikacijow monografiskeho charaktera, wysoke připóznaće nic jenož swojich krajanow dobyła, ale bě předewšěm jako slědźerka na polu pólskeje dialektalneje krajiny a ze swojim metodiskim a teoretiskim přinoškom k wuwiću přirunowaceje a historiskeje dialektologije žadany partner mjezynarodneje slawistiskeje wědomosće. K serbšćinje a k serbskemu rěčespytej měješe wona wosebity a wuski poměr. Nawjazawši na někotre drobne přispomnjenja staršich pólskich rěčespytnikow, mjez nimi profesorow K. Nitscha, Z. Stiebera a A. Tomaszewskeho, wo rěčnej bliskosći před druhej swětowej wójnu najdale na zapad sahacych pólskich dialektow na woběmaj bokomaj tehdyšeje němsko-pólskeje statneje hranicy při rěce Obrje, to je mjez Sulechowom a Wolsztynom na sewjerowuchod Zieloneje Góry, je M. Gruchmanowa hižo bórze po dokónčenju studija pólske dialekty mjenowaneho terena dokładnje zapisowała a přeslědźiła. Wunošk tutych jeje slědźenjow je 1969 wudaty monografiski kompendij pod titulom *Gwary Kramsk, Podmokli i Dąbrówki w województwie zielonogórskim*. Tuta monografija njeje jenož dokładne wopisanje fonetisko-fonologiskeho, morfologiskeho a słowotwórbneho systema mjenowanych narěčow, ale – štož je ważne a we wobłuku słowjanskeje dialektologije a komparatistiki metodiske nowotarstwo – wona podawa nadrobnu analyzu stejnišća tutych zapadnych pólskich narěčow we wobłuku wulkopólskich dialektow a jich zwiskow k serbšćinje. Tute wosebite stejnišćo wopisanych narěčow wjedźe awtorku k měnjenju, zo „narěč Kramska móžemy wobhladować jako wotpowědnik serbskich narěčow Jakubicy a Megisera na pólskej stronje, to rěka jako zbytk přechodneho dialekta ze zakładnymi kajkosćemi pólšćiny, na kotrež su so wěste kajkosće a wuwićowe tendency delnjoserbšćiny naworštowali a na tute wašnje wosebite wuwiće fonetiki a zhubjenje někotrych wosebitosćow zapadnych wulkopólskich narěčow zawinowali“.

Tutu swoju tezu wo eksistency serbsko-pólskich přechodnych narěčow je prof. M. Gruchmanowa we wšelakich wozjewjenjach z přeco nowymi argumentami a z dalšim dopokazowacym materialom wopodstatniła a rozšěrjała. Hižo bórze po studiju je so – zběrajo narěčny material za Mały atlas gwar polskich – dokładnišo zeznała ze zapadnymi pólskimi narěčemi a z bliskosću někotrych z nich k serbšćinje, wosebje k delnjoserbskim dialektam. Na tajke zwiski skedźbni wona hižo 1959 w nastawku *Związki językowe dialektu Kramsk z Łużycami*, wozjewjenym w časopisu Język polski XXXVII, č. 4. Zo by swoju znajomosć serbšćiny pohłubšiła a so nic jenož na wědu třećich spušćić trjebała, poby wona w samsnym lěće krótki čas na studijnej jězbje we Łužicy (w lěću 1967 wobdźěli so potom na wysokošulskim prózdninskim kursu Lipsčanskeho Serbskeho instituta w Budyšinje), zo by so zeznała z wosebitosćemi předewšěm wuchodnych serbskich narěčow w Mužakowskej holi a na rańšich stronach Delnjeje Łužicy. Z tuteje jězby wurosće jeje 1963 w zběrniku Z polskich studiów slawistycznych, Seria 2, Językoznawstwo, wozjewjeny a na kongresu slawistow w Sofiji přednjeseny referat *Nawiązania łużyckie w kresowych gwarach zachodniej Wielkopolski*. 1966 wopyta wona znowa Łužicu a wobdźěli so tu na zhromadnej wědomostnej konferency Budyskeho Instituta za serbski ludospyt a Berlinskeho Instituta za slawistiku Němskeje akademije wědomosćow. Tež tu zaběraše so njebóćička w swojim přednošku, wozjewjenym pod titulom *Nawiązania łużyckie i ich zasięgi w gwarach Wielkopolski* w zběrniku Přinoški k serbskemu rěčespytej (Budyšin 1968), ze zhromadnosćemi pólskich zapadnych a serbskich wuchodnych dialektow. Tute pólsko-serbske rěčne kontakty widźi awtorka w dwěmaj směromaj: Jónu je to bywši, hakle na kóncu 17. lětstotka přetorhnjeny bjezposrědni kontakt ze sewjerorańšimi delnjoserbskimi narěčemi přez dialekt Megisera ke Gubinskej narěči. Druhe zwiski pokazuja zaso zhromadnosće z južnowuchodnymi serbskimi dialektami, to je přez narěč Jakubicy hač k Mužakowšćinje.

K problemej serbsko-pólskich rěčnych kontaktow je so prof. Gruchmanowa časćišo wróćiła. Mjez druhim wozjewi wona 1978 w časopisu Z polskich studiów slawistycznych, Seria 5, Językoznawstwo, studiju z titulom *Łużycko-wielkopolska izomorfa nom.-acc.-voc. pl. dny*, a 1981 wuńdźe jeje nastawk *Pogranicze językowe śląsko-wielkopolsko-łużyckie w świetle dotychczasowych badań* w časopisu Kwartalnik Opolski.

Z kedźbnosću je prof. Gruchmanowa tež sćěhowała sorabistiske wozjewjenja a na mnohe z nich je fachowu zjawnosć w recensijach skedźbniła a je hódnoćiła. To potrjechi na př. wot H. Šewca zestajane a wudate *Sorbische Sprachdenkmäler 16.–18. Jahrhundert* (w Slavia Occidentalis 1971) abo *Serbski rěčny atlas, 1.–3. zwjazk* (Slavia Occidentalis 1972).

Tež po wotchadźe na emerituru njeje prof. Gruchmanowa, doniž je jej strowota to dowoliła, ruce do klina położiła. Hromadźe ze swojim kolegu z Poznanskeje uniwersity, prof. B. Walczakom, je redigowała monumentalne dźěło wo słownistwje měšćanskeje ludnosće Poznanja, wudate 1997 jako *Słownik gwary miejskiej Poznania* a pod samsnym titulom wudospołnjene w lěće 1999.

Ze smjerću prof. dr. M. Gruchmanoweje je nic jenož pólska wědomosć zhubiła wuznamnu, přez měru płódnu a w mnohich wědomostnych towarstwach a přez wjele lět w nawodnych gremijach z wulkej angažowanosću skutkowacu lingwistku a Poznanska uniwersita wušiknu a pola studentow woblubowanu docentku. Ze swojimi slědźenjemi na polu serbsko-pólskich rěčnych kontaktow je sej připóznaće a hłuboki dźak tež serbskeje wědomosće zasłužiła.

Helmut Faska